

Geopolitiek en mondiaal bestuur in de 21ste eeuw

Citation for published version (APA):

Dijkstra, H. (2023). Geopolitiek en mondiaal bestuur in de 21ste eeuw. *Idee: Tijdschrift van het Wetenschappelijk Bureau van D66*, (223).

Document status and date:

Published: 01/12/2023

Document Version:

Accepted author manuscript (Peer reviewed / editorial board version)

Document license:

CC BY-NC-ND

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Geopolitiek en mondiaal bestuur in de 21ste eeuw

Hylke Dijkstra

December 2023

Gepubliceerd in *Idee – Het tijdschrift van de Hans van Mierlo Stichting*

Een paar maanden geleden schreef historicus Niall Ferguson op X (voorheen twitter) dat oorlogen een beetje zijn zoals de Londense bussen: je moet er vaak heel lang op wachten en dan komen ze allemaal tegelijkertijd. Oorlog, conflict en geopolitiek zijn inderdaad terug van weggeweest. En het komt inderdaad allemaal tegelijkertijd op ons af. Na drie relatief rustige decennia in het post-Koude-Oorlog-tijdperk, staat de wereld sinds het einde van de coronapandemie weer in brand.

In de afgelopen drie jaar hebben zich er maar liefst zeven militaire coups voorgedaan in Afrika—van Guinee-Bissau aan de Atlantische Oceaan, via Mali en Tsjaad, tot aan Sudan aan de Rode Zee. In Gaza woedt een oorlog met risico's voor het gehele Midden-Oosten. Een exodus van honderdduizend vluchtelingen uit Nagorno-Karabach. De oorlog in Oekraïne gaat maar door. Europa is letterlijk omringt door een boog van conflict.

Geopolitiek gaat echter niet alleen over oorlog en vrede, maar ook over de vraag wie het in de 21ste eeuw voor het zeggen krijgt. Ook hier lijkt een wisseling van de wacht op komst. Het vertrouwde systeem van internationale samenwerking, vooral in de multilaterale instellingen die bijna tachtig jaar geleden opgezet zijn onder Amerikaanse inspiratie, lijkt op zijn tandvlees te lopen. China en de rest van de BRICS (een afkorting voor Brazilië, Rusland, India, China en Zuid-Afrika) hebben een hele andere visie voor ogen voor de wereldorde. En dat laten ze geregeld weten.

Wat kan Nederland, en belangrijker Europa, nog? En hoe moeten wij ons positioneren? Moeten wij meegaan in deze geopolitieke trend en hard inzetten op onze eigen belangen? Of is het juist zaak te blijven investering in internationale samenwerking en mondiaal bestuur? Geopolitiek dwingt ons tot keuzes.

Ik pleit voor de laatste optie: intensieve internationale samenwerking, vooral in een multilateraal kader, is voor Europa de beste strategie om relevant te blijven. Het karakter van de multilaterale instellingen is als een spel waar de kaarten voor ons gunstig zijn verdeeld. Zonder de internationale rechtsorde staan wij direct op achterstand. Dit betekent dat wij het goede voorbeeld moeten geven, ons aan de regels moeten houden, ook als anderen trachten vals te spelen. Het betekent ook dat wij als Europa geregeld moeten betalen voor dingen waar we niet direct een voordeel aan hebben.

Het multilaterale systeem

Er zijn verschillende manieren om grensoverschrijdende problemen, van veiligheid tot klimaatverandering, pandemieën en kunstmatige intelligentie, aan te pakken. We kunnen unilateraal beleid afkondigen als Europese Unie (EU) en andere landen bestraffen als ze zich niet aan onze regels houden. Voorbeelden zijn sancties of importheffingen aan de Europese grens. We kunnen ook bilateraal van alles eisen van andere landen, zoals de EU doet in handelsakkoorden. Maar de EU en zeker ook Nederland bewandelen het vaakst de multilaterale weg.

Multilaterale samenwerking is volgens een eenvoudige definitie dat drie of meer landen samenwerken. Wie echter inzoomt ziet multilaterale samenwerking in de verschillende instellingen en fora ook kwalitatief anders is dan unilateraal of bilateraal beleid. Landen werken samen in een vaak stevig geïnstitutionaliseerde omgeving, gericht op wederkerigheid en de langere termijn, waarin zonder discriminatie tussen de lidstaten beleid wordt gemaakt en geïmplementeerd met positief resultaat voor iedereen.

Deze multilaterale principes klinken complex, maar twee punten zijn van belang. Allereerst is het huidige multilaterale systeem sterk geïnspireerd door een Amerikaanse naoorlogse visie. Voor politicoloog John Ruggie is het fundamenteel belangrijk dat het de Amerikanen waren die dit type intensieve multilaterale samenwerking verkozen boven andere, meer transactionele vormen van mondiaal bestuur. Hij noemt het voorbeeld van Nazi Duitsland dat internationale samenwerking eerder bilateraal opzette waarbij expliciet werd gehandeld uit direct eigen belang. Dit blijft relevant tot vandaag: Amerikaans multilateralisme ziet er anders uit dan wanneer China nu een nieuw systeem van internationale samenwerking zou optuigen. Ruggie maakt duidelijk dat de *Amerikaanse* hegemonie, en niet de Amerikaanse *hegemonie*, het huidige multilaterale systeem verklaart.

Ten tweede, en hieraan gerelateerd, is Amerikaanse multilateralisme relatief open en sluit weinig landen uit. Dit maakt het, zo stelt politicoloog John Ikenberry, makkelijker voor anderen om mee te doen dan het systeem om ver te gooien. Revisionistische landen zoals China hebben niet alleen met de Verenigde Staten te doen, maar met een grote wereldwijde coalitie van landen die dagelijks de vruchten plukken van multilaterale samenwerking.

De rol van Europa

Multilaterale samenwerking in de naoorlogse instellingen staat momenteel echter onder grote druk. China en de BRICS verkiezen een alternatieve wereldorde, die steeds meer gebaseerd is op autoritaire principes zoals geen wederzijdse inmenging in binnenlandse aangelegenheden. De Verenigde Staten zelf, onder President Trump, heeft ook de bijl aan de wortel gelegd van de multilaterale wereldorde.

Voor Europa is dit funest. De EU is natuurlijk multilaterale samenwerking par excellence en een model dat Europa jarenlang elders heeft proberen te promoten. De EU als civiele macht, gestoeld op de internationale rechtsorde, is verder buitengewoon invloedrijk in internationale betrekkingen zolang er volgens de internationaal afgesproken regels gespeeld wordt. In een wereld van militair gekletter heeft de EU minder te zoeken.

Het is daarom niet verbazend dat de EU de laatste jaren hard heeft ingezet op het verdedigen van de internationale rechtsorde en multilaterale samenwerking. De EU heeft geld op tafel gelegd toen de Verenigde Staten en China ruzie maakten over de Wereldgezondheidsorganisatie tijdens de Coronapandemie. De EU heeft de regels van de Wereldhandelsorganisatie verdedigd toen de regering-Trump die wilde laten verwateren. De EU maakt zich samen met de Verenigde Staten dagelijks hard om te veel invloed van China in de Verenigde Naties te voorkomen.

Op veel vlakken is dit EU-beleid effectief. Multilaterale samenwerking, zoals het akkoord van Parijs over klimaatverandering, UNESCO en de Wereldgezondheidsorganisatie, heeft vier jaar Trump grotendeels overleefd. President Biden kon zich vrij eenvoudig weer melden na zijn inauguratie in 2021. De groeiende invloed van China in multilaterale instellingen is ook een halt toegevoerd, bijvoorbeeld in de Internationale Telecommunicatie-unie die belangrijke standaarden zet voor een digitale samenleving. De vraag blijft of het genoeg is voor een snel veranderende wereld in de 21ste eeuw. De druk zal de komende decennia groot blijven.

Opdracht voor de volgende regering

Met oog op deze kanteling van de wereldorde, en onze grondwettelijke verplichting om ons in te zetten voor de bevordering van de internationale rechtsorde, was de Nederlandse verkiezingscampagne wat teleurstellend. Het gemak waarmee sommige politieke partijen suggereerden om internationale verdragen op te zeggen deed direct terugdenken aan het 'America First' beleid uit het Trump-tijdperk.

Maar Nederland is geen Verenigde Staten. Wij zijn niet omringd door twee oceanen en wij hebben al helemaal geen elf vliegdekschepen. Hugo de Groot, samenwerking in Europa en de bevordering van de internationale rechtsorde zijn onze 'trump'-kaarten. Handel is 156 procent van ons Nederlands bruto binnenlands product tegen respectievelijk 25 procent en 37 procent voor de Verenigde Staten en China. Het multilaterale systeem geeft Nederland de mogelijkheid om zaken te doen op grotendeels onze voorwaarden. Multilaterale instellingen zijn onze beste bondgenoten.

Hier moeten we ons dan ook driedubbel op blijven inzetten. Dit betekent twee dingen. Allereerst moeten wij het goede voorbeeld blijven geven, ons aan de regels houden, ook als anderen dat niet doen. Dit is ongemakkelijk voor Nederland en Europa. De recente stemming in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties over Israël en Hamas—waar de EU-lidstaten na de gruwelijke aanval van Hamas in drie kampen splitsten—laat zien dat we ons niet altijd uitspreken ten faveure van de internationale rechtsorde. Hoewel er wat te zeggen viel voor de Nederlandse positie op dit specifieke dossier was deze stemming fnuikend voor de geloofwaardigheid van Europa in de rest van de wereld. Voor veel landen in het 'globale zuiden' zegt een dergelijke stemming meer dan duizend woorden. Terwijl wij juist met die landen zouden moeten optrekken op veel internationale dossiers.

Ten tweede, en dit is hieraan gerelateerd, moet Nederland en Europa een wat minder zuinige blik hebben op multilaterale samenwerking. Multilaterale samenwerking is, zoals gezegd, gebaseerd op wederkerigheid en de langere termijn. Sommige multilaterale

instellingen werken heel goed voor ons in Europa, andere werken beter voor onze partners in de rest van de wereld. Het betekent ook dat wij als Europa geregeld moeten betalen voor dingen waar we niet direct een voordeel aan hebben. Het risico van een meer transactionele benadering is immers dat het gehele kaartenhuis instort.

Dit is geen prettige boodschap maar wel een belangrijke. Onze bestaanszekerheid en welvaart is direct afhankelijk van internationale stabiliteit en de internationale rechtsorde. Daarom moeten wij als Nederland en Europa nog meer gaan investeren in multilaterale samenwerking en mondiaal bestuur.

Biotje voor in de kantlijn:

Prof. Dr. Hylke Dijkstra is hoogleraar Internationale Veiligheid en Samenwerking aan de Universiteit Maastricht